

Familjerätt

Familjerätt är den del av civilrätten som reglerar familjens rättsställning och familjemedlemmars inbördes rättigheter och skyldigheter. Ibland räknas även förmyndarskapsrätten och arvsrätten till familjerätten. Även namnfrågor kan anses ligga inom familjerätten. De viktigaste svenska lagarna på området är äktenskapsbalken och föräldrabalken. Namnfrågor regleras i namnlagen och arvsrätten i ärvdabalken.

Inom socialtjänstens familjerätt hanteras frågor om vårdnad, boende, umgänge, frågor om barns försörjning, fastställande av faderskap respektive föräldraskap, yttrande i namnfrågor samt adoption. Annan familjerätt som arv, bodelning, äktenskap, sambo tillhör inte socialtjänstens område. De viktigaste svenska lagarna för arbetet inom socialtjänstens familjerätt är, förutom Föräldrabalken, Socialtjänstlagen, Offentlighets- och sekretesslagen, Kommunallagen och Förvaltningslagen.

Familjerätt i Rättvik

Familjerätten i Rättvik består av en heltidstjänst – familjerättssekreterare – och tillhör organisatoriskt barn- och familjegruppen.

Vid familjerätten i Rättvik handläggs nedanstående ärenden

- Fastställande av faderskap/föräldraskap.
- Upplysning till domstol inför beslut om vårdnad, boende och umgänge.
- Information till dem som har separerat/står i begrepp att separera.
- Samarbetssamtal.
- Avtal vårdnad, boende och umgänge.
- Yttrande på begäran av domstol kring vårdnad-, boende och umgänge.
- Umgängesstöd på uppdrag av domstol.
- Kontaktperson vid umgänge.
- Socialnämndens möjlighet att väcka talan då barn har behov av ny vårdnadshavare.
- Socialnämndens möjlighet att väcka talan om umgänge för närstående.

- Adoption.
- Yttrande på begäran av domstol i namnfråga.

En stor del av familjerättens arbetsområde är att ge råd och stöd i familjerättsliga frågor.

Till stöd för handläggning har riktlinjer tagits fram. Riktlinjerna ska uppdateras regelbundet, översyn sker årligen i oktober månad. Alla inom familjerättsområdets förekommande områden tas inte upp i riktlinjerna, då det är omöjligt att täcka in alla situationer som kan tänkas uppstå. Ytterligare stöd för handläggningen finns bland annat i socialstyrelsens handböcker *Vårdnad, boende och umgänge* och *Socialstyrelsens allmänna råd SOFS 2012:4*. (Se även handboken *Vårdnad, boende och umganges referenslista* s. 323 ff för vägledning till aktuella referenser, handböcker och publikationer, SOU¹, Ds², propositioner, rättsfall och beslut från JO³ etc, *Att fastställa faderskap, Om barnet behöver ny vårdnadshavare samt Adoption – handbok för socialtjänsten*.)

Familjerettssekreteraren har också genom tillgång till *JP socialnät* och *JP familjenät*, samt *famratt.com* nätbaserat juridiskt stöd och erhåller därigenom information om nyheter/domar inom området.

Familjerettssekreteraren ingår i ett nätverk av familjerettssekreterare från kommunerna i Mora–Orsa–Älvdalen (gemensam nämnd), Rättvik, Leksand, Gagnef samt Malung-Sälen och har gemensam handledning.

Faderskap/Föräldraskap

Det tillhör ett barns rättigheter att få veta sitt biologiska ursprung, det vill säga vem som är barnets mor och far. Om modern och fadern till barnet är gifta med varandra registreras faderskapet automatiskt och föräldrarna har gemensam vårdnad. Då ett barn föds och modern inte är gift med fadern ska faderskapet fastställas. I samkönade partnerskap ska föräldraskapet fastställas. Socialtjänstens familjerätt har – under förutsättning att barnet har sin hemvist i Sverige – uppdraget att fastställa vem som är far/förälder till ett barn i följande fall:

- Mamman är ogift.
- Ett till Sverige inflyttat barn saknar en handling som bekräftar vem som är barnets far.
- En man ifrågasätter att han är far till ett barn fött inom äktenskapet.
- När ett faderskap blivit hävt i domstol.

¹ Statens offentliga utredningar

² Departementsserien

³ Justitieombudsmannen

- När ett barn tillkommit genom assisterad befruktning ska faderskapet fastställas om modern är ogift. Vid samkönade äktenskap ska föräldraskapet alltid fastställas.

Skatteverket skickar information till kommunens familjerätt när en ogift kvinna fött barn (*Underrättelse om barns födelse*). Ansvarig vid familjerätten skickar brev med inbjudan att boka en tid för fastställande av faderskapet. Är föräldrarna ett par (S-protokoll) så bokas en gemensam tid, om inte så kan tid bokas separat med modern och fadern (MF-protokoll). Om den man modern är gift med inte är fader ska Ä-protokoll användas. Se även handboken *Att fastställa faderskap*.

I samband med att faderskapet fastställs kan föräldrarna anmäla att de vill ha gemensam vårdnad. Uppgiften om att faderskapet/föräldraskapet fastställts och i förekommande fall om gemensam vårdnad ska skickas till Skatteverket. Om faderskapet inte går att fastställa kan individnämnden besluta om att lägga ned utredningen.

För mera information hänvisas till Socialstyrelsens webbsida om faderskap och föräldraskap,
<http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/faderskapochforaldraskap>.

Samarbetssamtal

Samarbetssamtal är strukturerade samtal under sakkunnig ledning⁴ med föräldrar som är oeniga hur de ska lösa frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Från och med 1 juli 2014 ska samtalsledaren även kunna ge stöd och information i frågor om barns försörjning (men inte göra ekonomiska beräkningar eller bistå med att upprätta avtal om underhållsbidrag). Målet med samarbetssamtalen är dels att föräldrarna ska kunna enas och dels att de ska förbättra sin förmåga att samarbeta som föräldrar. Samarbetssamtal är en väg att gemensamt komma fram till vad som är barnets bästa.

Samarbetssamtal kan begäras av föräldrarna (5 kap. 3 § SoL) men även domstolen kan uppdra åt socialnämnden⁵ att ordna sådana samtal (6 kap. 18 § FB).

Samarbetssamtal kan genomföras med familjerådgivningssekretess eller socialtjänstsekretess. Vid socialtjänsten i Rättvik genomförs samarbetssamtalen med socialtjänstsekretess⁶.

⁴ Socialstyrelsens allmänna råd (SOF 2006:14) om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga. Samtalsledaren bör ha socionomexamen och minst ett års yrkeserfarenhet inom socialt arbete.

⁵ Med socialnämnd avses i Rättviks kommun, när det gäller beslut som inte kan delegeras, individnämnden, i enlighet med beslut i kommunfullmäktige 2011-10-27. Se även reglemente för individnämnden (bilaga Kf § 116/11).

⁶ Inom familjerådgivningen gäller sekretess för uppgifter som lämnats i förtroende. Sekretessen är i dessa fall absolut, vilket innebär att uppgifterna är hemliga, oavsett om det är till men eller inte för den enskilde om uppgifterna kommer ut. Det innebär alltså att

Fokus i samarbetsamtalen ligger på parterna som *föräldrar* och barnets situation (till skillnad från familjerådgivning där fokus ligger på den vuxna relationen).

I de fall föräldrarna själva ansöker om samarbetsamtal ska samtalen inte registreras och heller inte journalföras. Samtalen kan initieras genom att någon av föräldrarna kontaktar familjerättssekreteraren per telefon/skriftligen via blankett på webbplatsen, eller genom att kontakt förmedlas genom annan handläggare (socialsekreterare, familjehandlare, alkoholrådgivare med flera). En blankett med kontaktuppgifter fylls i, och under tiden samtalsserien pågår förs minnesanteckningar vilka inte sparas efter avslutade samtal.

En förutsättning för att samarbetsamtal ska kunna genomföras är att båda föräldrarna vill delta. Samtalsledaren kan bistå med att försöka motivera båda föräldrarna att komma, men ska också göra en bedömning över om det är olämpligt med samarbetsamtal. En första bedömning görs per telefon med båda föräldrarna. Till exempel kan det vara uppenbart att familjerådgivningen⁷ är ett bättre alternativ, i så fall ska föräldrarna hänvisas dit. Observera att familjerättens uppdrag är att bistå kring frågor gällande vårdnad, boende och umgänge samt ge information i frågor om barns försörjning. Frågor kring bodelning och vem som har rätt till bostaden, ekonomiska avtal eller liknande frågor, hanteras inte av familjerätten. Föräldern kan också behöva stöd på annat sätt inom förvaltningen (till exempel *vuxengruppen, barn- och familjegruppen, familjehandlarna, alkoholrådgivning*).

Föräldrarna bokas in för var sitt första enskilda möte, så kallat församtal, där en screeningsblankett^{8,9} går igenom. Tid för första samtal ska erbjudas inom 2 veckor¹⁰. Om fortsatta samarbetsamtal bedöms lämpligt skickas ett skriftligt erbjudande om tid till båda, bifogat socialstyrelsens informationsbroschyr *Att skiljas när man har barn* och *Gemensam vårdnad – vad innebär det* samt *information om hur samarbetsamtal genomförs*. Ställning tas också till om samtalen ska genomföras med en eller två samtalsledare.

---

sekretesskyddet är starkare än inom socialtjänsten. I det fall samarbetsamtal sker under familjerådgivningssekretess kan samtalsledaren inte i ett senare skede medverka i en vårdnad-, boende och/eller umgängesutredning i samma ärende, såvida inte den enskilde efterger sekretessen. Detta gör att samtliga samarbetsamtal vid familjerätten i Rättvik förs under socialtjänstsekretess.

⁷ Rättvik, Leksand, Gagnef och Vansbro har en gemensam familjerådgivning geografiskt placerad i Leksand.

⁸ FRÅGOR/CHECKLISTA för det första enskilda samtalet

⁹ SCREENINGBLANKETT rörande våld inför samarbetsamtal

¹⁰ SOFS 2012:4

Huruvida barn ska delta i samtal beror på hur föräldrarna kan hantera sin konflikt. Samtalsledaren kan ha ett avlastande samtal med barnen enskilt. Om en överenskommelse uppnås kan det vara värdefullt att resonera med föräldrarna om att bjuda in barnen och tillsammans med samtalsledaren berätta om vad föräldrarna bestämt, alternativt resonera med föräldrarna om hur de själva ska förmedla informationen till barnen. Barnen kan också behöva hänvisas till eget stöd, till exempel barngrupp för barn med separerade föräldrar, *Skilda världar*, för barn som levt/lever nära missbruk *Linusgrupp* eller om våld förekommit till så kallat *trappansamtal*.

I de fall föräldrarna remitterats från domstol aktualiseras samarbetsamtalen och återrapportering ska ske inom angiven tid till domstolen. Förlängd tid kan begäras om förutsättningarna för att uppnå en överenskommelse bedöms som goda¹¹. I återrapporten till domstolen ska anges att samtalen genomförts som planerat, antal samtal och om en överenskommelse har uppnåtts eller inte. Utöver ovanstående genomförs samarbetsamtalen enligt samma metod som vid de samarbetsamtal där föräldrarna ansökt själva.

För båda typerna av samarbetsamtal gäller att om samtalsledaren bedömer att fortsatta samtal inte kan hjälpa föräldrarna att lösa frågan ska de informeras om det och samtalen ska avslutas. Föräldrarna ska då om möjligt erbjudas annan hjälp (familjerådgivning, familjestöd, barngrupper). Om det under samtalen framkommer uppgifter som ger anledning till oro för ett barn ska informationen överlämnas till 1:e socialsekreterare i *barn- och familjegruppen*. Även om anmälningsskyldigheten i 14 kap. 1 § andra stycket SoL inte formellt riktar sig till anställda inom den egna nämnden, har samtalsledaren likväl skyldighet att informera den enhet som handlägger barnavårdsärenden¹².

Om föräldrarna under samarbetsamtalen enas kan avtal upprättas (se avsnitt avtal). Många gånger räcker det med en muntlig överenskommelse. Föräldrarna ska alltid erbjudas en uppföljande tid cirka 6 månader fram i tiden.

Oavsett om samarbetsamtalen skett efter egen ansökan eller efter på uppdrag av domstol ska för statistikens skull i minnesanteckning noteras om föräldrarna kommit överens eller inte och om avtal upprättats. Om föräldrarna inte kommit överens ska anledningen till detta noteras. Årligen, i januari månad, går materialet igenom och sammanställs aidentifierat.

Avtal om vårdnad, boende och umgänge

Föräldrar kan få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 17 a § FB). Frågan kan aktualiseras på olika sätt. Föräldrarna kan

¹¹ JO 1982/83 s. 189 och SOU 1995:79 s. 63

¹² JO 1993/94 s. 264

genom samarbetsamtal, familjerådgivning, advokat eller på egen hand ha enats om hur de vill ordna frågor som rör barns vårdnad, boende och umgänge. Om föräldrarna är överens och vill ändra en tidigare dom eller ett tidigare avtal, kan de upprätta ett nytt avtal. Ett godkänt avtal får samma verkan som en dom och kan verkställas. Någon avgift för att hjälpa till med avtal får inte tas ut. Ärendet ska aktualiseras, utredning enligt 11 kap. 1 § SoL inledas och beslut om att godkänna/inte godkänna registreras.

Det är socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört som prövar om avtalet ska godkännas (6 kap. 6 §, 14 a andra stycket och 15 a tredje stycket FB). Nämnden ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Uppgifter kan även hämtas in från socialnämnden i en annan kommun¹³. I utredningen bör det framgå:

- Föräldrarnas uppfattning.
- Barnets vilja.
- Om barnet inte kommit till tals – skälen till det.
- Föräldrarnas vilja och förmåga att samarbeta.
- Uppgifter från socialtjänstens register (som har betydelse).
- Andra uppgifter som har betydelse.
- Bedömning om vad som är barnets bästa.

Barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge. Vid nämndens bedömning ska vi särskilt fästa avseende vid risken för att barnet eller någon i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna¹⁴. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad¹⁵.

Utredaren ska vara uppmärksam på sådana problem hos föräldrarna som kan påverka förutsättningarna för att godkänna avtalet¹⁶, till exempel missbruk, våld, personlighetsstörning, psykisk ohälsa eller utvecklingsstörning.

I samtalet med föräldrarna ska de få information om avtalets konsekvenser, även de ekonomiska konsekvenser avtalet kan få.

Ett avtal godkänt av socialnämnden kan endast upprättas om föräldrarna är överens. Ett avtal om gemensam vårdnad ska godkännas om det inte är uppenbart att det är oförenligt med barnets bästa¹⁷. Om föräldrarna har

¹³ Handboken *vårdnad- boende- umgänge*, s. 184 och SOFS 2009:22

¹⁴ 6 kap. 2 a § andra stycket FB

¹⁵ 6 kap. 2 a § tredje stycket FB

¹⁶ SOFS 2012:14

¹⁷ 6 kap. 6 § andra stycket FB

gemensam vårdnad och vill avtala om ensam vårdnad för en av dem, ska nämnden godkänna avtalet om överenskommelsen är till barnets bästa. Även avtal om boende och umgänge ska godkännas om överenskommelsen är till barnets bästa¹⁸.

Om nämnden inte kan godkänna föräldrarnas avtal, ska föräldrarna underrättas om de uppgifter som tillförts ärendet och som ligger till grund för nämndens beslut¹⁹. Det icke godkända avtalet ska förvaras i akten tillsammans med motivering och datering²⁰.

Det är inte möjligt att överklaga socialnämndens beslut. Om nämnden vägrar att godkänna avtalet, kan föräldrarna väcka talan i domstol. Om de är överens kan det ske genom en gemensam ansökan²¹.

Avtalet gäller från den dag det godkänts av familjerättssekreteraren som har delegation i frågan. Tidsbegränsade avtal kan upprättas, dock bör det inte göras beträffande vårdnaden²². Separata avtal bör upprättas för de olika områdena vårdnad, boende och umgänge. För varje barn i en syskonskara bör separata avtal upprättas. Ett umgängesavtal kan innehålla villkor av olika slag, till exempel umgänge endast i närvaro av kontaktperson. Även sådana villkor kräver socialnämndens godkännande. Det går inte att avtala om umgängesstöd. Krav på nämndens godkännande gäller inte för eventuella ekonomiska uppgörelser (till exempel resekostnader vid umgänge). Detta är en fråga som föräldrarna själva får besluta om. Avtal om **vårdnad**²³ ska skickas till Skatteverket, CSN (om barnet har fyllt 15 år), och Försäkringskassan samma dag det upprättas (observera, det gäller inte avtal om boende och umgänge). Avtal som godkänts av nämnden får inte gallras förrän barnet fyller 18 år.

Föräldrarna, och barnet om det inte är olämpligt, ska erbjudas en tid för uppföljning av att föräldrarnas avtal om vårdnad, boende och umgänge fungerar och är till barnets bästa eller om någon förändring behövs. Tiden för uppföljning kan skrivas in i avtalet.

Upplysning/Yttrande på uppdrag av domstol

Domstolen ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda (6 kap 18 § första stycket FB). Bestämmelsen gäller både när föräldrarna är ense och oense. Det innebär att domstolen alltid ska ge socialnämnden tillfälle att yttra sig. Har socialnämnden upplysningar som

¹⁸ 6 kap. 6 § 2 a §

¹⁹ 17 § FL och 11 kap. 8 § SoL

²⁰ SKL cirkulär 1998:174 s. 13

²¹ 6 kap. 4 och 17 §§ FB

²² SOFS 2012:14 och prop. 1997/98:7 s. 109.

²³ Det räcker med ett meddelande om avtalets innehåll

kan vara av betydelse ska de lämnas till domstol (6 kap 19 § andra stycket). Sekretess hindrar inte att uppgifterna lämnas (10 kap 29 § OSL).

Frågor om vårdnad, boende och umgänge tas upp av behörig domstol för den ort där barnet är mantalsskrivet (gällande barn i Rättviks kommun, Mora tingsrätt). När föräldrar bor på olika orter kan tingsrätten ge två kommuners socialnämnd i uppdrag att utse någon att utreda frågan, antingen var för sig eller i samråd. I vilket fall är det viktigt att utredarna samverkar för att domstolen ska få en allsidig belysning och en redovisning som ger en helhetssyn på barnets livssituation.

Tillfälle att lämna upplysningar till tingsrätt

Tingsrätten underrättar rutinmässigt socialnämnden om äktenskapsskillnad, i enlighet med 3 § förordningen om skyldighet för domstol att lämna uppgifter beträffande äktenskapsskillnad mm. Enligt 6 kap. 19 § andra stycket Föräldrabalken ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge.

När underrättelsen kommer ska den aktualiseras. Uppgifter om barnet och föräldrarna alltid hämtas in från socialtjänstens register. Om ärendet är pågående (utredning eller insats) ska informationen lämnas vidare till berörd handläggare. Om socialnämnden har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning föreligger skyldighet att lämna rätten de uppgifterna. Finns det ingen kännedom som kan vara av betydelse görs ingen återkoppling till tingsrätten.

Aktualisering av inkommen underrättelse om äktenskapsskillnad från tingsrätten leder fram till beslut om att inleda/inte inleda en utredning. Om en utredning inte inleds avslutas ärendet och aktualiseringen läggs för arkivering i socialhandläggares postfack. Om utredning inleds handläggs ärendet fortsättningsvis inom *barn- och familjegruppen*.

Information till föräldrar

I samband med att underrättelse från domstol om äktenskapsskillnad (se aktuellt avsnitt) inkommer till socialtjänsten, skickas till båda föräldrarna (oavsett vårdnadsformen) ett informationsbrev där de får erbjudande om att kontakta socialtjänsten för råd och stöd (samarbetssamtal). Till informationsbrevet ska bifogas socialstyrelsens informationsbroschyrer *Att skiljas när man har barn* och *Gemensam vårdnad – vad innebär det* samt *information om hur samarbetssamtal genomförs*.

Om föräldern kontaktar familjerättssekreteraren angående önskemål om samarbetssamtal, se avsnitt samarbetssamtal för vidare vägledning.

Upplysningar inför ett interimistiskt beslut (s.k. snabbupplysning)

Enligt 6 kap. 20 § andra stycket Föräldrabalken kan rätten inför ett interimistiskt beslut om vårdnad, boende eller umgänge hämta in upplysningar från socialnämnden. Familjerättssekreteraren ska innan upplysningar lämnas till rätten, om det är lämpligt, höra föräldrarna och barnen. Syftet med snabbupplysningar är att bredda underlaget för domstolens bedömning genom att upplysa om sakförhållanden. Tidsfristen är vanligtvis 2–3 veckor. Observera att eventuellt förslag till beslut inte kan delegeras utan ska fattas av individnämnden.

Inom ramen för snabbupplysningar kontrolleras förekomst i socialregistret samt inhämtas uppgifter ur Polismyndighetens belastnings- och misstankeregister. Familjerättssekreteraren träffar båda föräldrarna för att klargöra barnets situation, barnets relation till vardera föräldern, syskon och respektive förälders partner, föräldrarnas möjligheter att samverka och möjliga lösningar på tvisten. Föräldrarna erbjuds samarbetsamtal.

Handläggaren bedömer om det är lämpligt att höra barnet. Om barnet inte hörs redovisas orsaken till detta för domstolen. En orsak kan vara att det pågår eller nyligen har genomförts andra utredningar med barnet och att handläggaren då redovisar uppgifterna ur socialregistret.

Parternas respektive delar kommuniceras med var och en med möjlighet att yttra sig, innan upplysningen skickas till domstolen (11 kap 8§ SoL och 17 § FL). Upplysningen kommuniceras inte i sin helhet om den inte innehåller ett ställningstagande, eller om uppgifter inhämtats från någon annan om sakförhållanden som också innehåller ett personligt omdöme.

Yttrande enligt 6 kap 19 § FB till tingsrätt (s.k. vårdnadsutredning)

När begäran enligt 6 kap. 19 § andra stycket FB från domstol om att utse någon att utreda vårdnad-, boende- och/eller umgänge inkommer till socialtjänsten ska ärendet registreras och en (eller två) utredare utses. Tidsfristen är vanligen 3–4 månader. Beslut om utredare fattas på delegation från nämnden av 1:e socialsekreterare och ska vara skriftligt. Utredning om vårdnad, boende och umgänge får inte läggas ut på entreprenad, men till en privat utredare²⁴. En anledning till extern utredare kan vara om familjerättssekreteraren tidigare hållit i samarbetsamtal och att förtroendekapitalet är helt förbrukat. Om en privat utredare anlitas ska skriftligt avtal upprättas vilket IFO-chefen ansvarar för. Utsedd utredare ansvarar själv för utredningen och dess innehåll. Socialnämnden ansvarar för att den utredare som utses har tillräcklig kompetens²⁵. Om uppdraget berör

²⁴ JO 2001/02 s. 250

²⁵ Socialstyrelsens allmänna råd (SOF 2006:14) om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga.

en annan kommun ska familjerättssekreteraren snarast kontakta den kommunen för att samordna hur utredningen ska genomföras. Lagstiftningen innehåller inga tydliga bestämmelser om vad en utredning om vårdnad, boende och umgänge ska innehålla. Innehåll och utformning kan skilja sig åt på grund av omständigheterna i det enskilda fallet och vilken fråga som ska utredas. Den utredningsmetod som används vid familjerätten i Rättvik har sin grund i den så kallade S-modellen²⁶. Se även handboken *Vårdnad-, boende och umgänge*).

Utredaren kan kallas att vittna vid förhandlingen. Utredaren kan då bara uttala sig om den tid uppdraget pågått. Om domstolen vill ha ytterligare uppgifter kan den begära att utredningen kompletteras. Till exempel kan efter avslutad utredning föräldrarnas hem- och familjeförhållanden ha ändrats.

Snarast möjligt, när utredare utsetts, skickar vi ett informationsbrev till föräldrarna med tider för de utredningssamtal/hembesök/träffar med barnen, föräldrarna och deras respektive nya partners, etc, som planerats. Vid det första informationsmötet (där båda föräldrarna om möjligt deltar tillsammans) ges mer information om hur utredningen genomförs, kontaktuppgifter hämtas in och föräldrarna lämnar förslag på referenter (förskola, skola med flera). Utredaren bör vara återhållsam med att ta in uppgifter från släktingar och vänner. Inga kontakter, utöver med föräldrarna själva, tas utan att vårdnadshavaren lämnat samtycke^{27, 28}. Om en förälder inte vill medverka i utredningen, kan dennes ombud eventuellt kontaktas för att motivera sin klient till att delta.

I en familjerättslig utredning är båda föräldrarna parter på lika villkor oavsett vårdnadsförhållandet. Material som inkommer under utredningstiden kommuniceras löpande. Föräldrarnas respektive delar i utredningen ska kommuniceras med var och en innan den delges den andre i det slutliga materialet. Även referenter ska ges tillfälle att godkänna sin del i utredningen. Utredaren bör hämta in uppgifter om barnen och föräldrarna ur socialregistret. Uppgifter om föräldrarna och nya partners från Polismyndighetens misstanke- och belastningsregister bör också begäras in.

Utredningar om vårdnad, boende och umgänge syftar till att bedöma vad som är till barnets bästa. Hänsyn till barnets vilja ska tas med beaktande av ålder och mognad (6 kap. 2 a § FB).

²⁶ *S-modellen* - en utredningsmodell där arbetet genomförs *Skyndsamt* och *Strukturerat*. Se även *Vårdnads- boende och umgangesutredningar*, Gösta Emtestam och Agnetha Svensson.

²⁷ Samtycke att kontakta referent vid förskola/skola, se särskild blankett

²⁸ Prop. 2009/10:192 s. 16 - 17

Analysen och bedömningen²⁹ bygger på en sammanvägning av det material som hämtats in, risk- och skyddsfaktorer, en konsekvensanalys och en särskild riskbedömning. Utredningen bör alltid mynna ut i ett förslag till beslut. Beslutet fattas av tingsrätten, där utredningen är en del av underlaget till beslut.

Utredaren bör erbjuda föräldrarna ett avslutande samtal, enskilt eller gemensamt för att sammanfatta vad som kommit fram under utredningen och vilka bedömningar och förslag till beslut som kommer att lämnas till rätten. Om det inte är olämpligt bör även barnet erbjudas om ett avslutande samtal och informeras om vad utredaren har kommit fram till³⁰. Den färdiga utredningen ska därefter i sin helhet skriftligen kommuniceras med båda föräldrarna. Föräldrarna bör ha minst en vecka, 10 dagar om materialet är omfattande, på sig att inkomma med synpunkter. Därefter skickas utredningen, tillsammans med eventuella synpunkter från föräldrarna, till domstolen. Kopia skickas samtidigt till båda föräldrarna och eventuellt deras respektive ombud.

Efter avslutad utredning och när domen vunnit laga kraft ska föräldrarna skriftligen erbjudas en tid för uppföljningssamtal. Även barnet bör erbjudas ett uppföljningssamtal, om det inte är olämpligt.

Umgängesstöd

Domstolen kan besluta om umgängesstöd om barnet behöver trygghet eller stöd under umgänget. Det är inte en umgängesförälders behov av stöd eller den andra förälderns tveksamheter till umgänget som ska ligga till grund för beslutet. Ett umgängesstöd är en person som medverkar vid umgänget när barnet har behov av det (6 kap. 15 c § FB). Det är rätten som beslutar att umgänget ska vara med umgängesstöd och socialnämnden utser umgängesstödspersonen. Valet av umgängesstödsperson går inte att överklaga. Det är inte möjligt att träffa avtal om umgängesstöd. Innan rätten beslutar om umgänge med umgängesstöd ska den begära in yttrande³¹ från socialnämnden.

När begäran om umgängesstöd inkommer från tingsrätten aktualiseras ärendet, beslut om att verkställa umgängesstöd registreras, liksom beslutet om vem som utsetts som umgängesstödsperson. Brev skickas till föräldrarna med information om att begäran inkommit från tingsrätten, vem som utsetts till umgängesstödsperson samt syftet med insatsen. Barnet och föräldrarna ska beredas tillfälle att lära känna umgängesstödspersonen innan umgänget

²⁹ Rasmusson, B. *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*, Socialstyrelsen (2009), *Våld – Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*, Socialstyrelsen (2011)

³⁰ SOFS 2012:14

³¹ Kan även vara muntligt – vitsen är att det ska vara möjligt att genomföra umgänget på det sätt rätten beslutar.

påbörjas. Insatsen ska löpande följas upp med föräldrarna, barnet/barnen samt umgängesstödspersonen. Umgängesstödspersonen ska löpande föra anteckningar vilka ska föras in i aktanteckning. Umgängesstödspersonen är ofta i en utsatt position, och ska få stöd från familjerättssekreteraren i sitt uppdrag. Insatsen kan pågå i ett år. Kortare tid kan anges i beslutet från tingsrätten. Det är socialnämnden som beslutar om att insatsen ska upphöra.

Beträffande umgängesstöd sker ingen återrapportering till tingsrätten, om inte insatsen sker inom ramen för ett pågående familjerättsligt ärende då utfallet av insatsen kan ge stöd för domstolens kommande beslut i vårdnad-, boende- eller umgängesfrågan. I förekommande fall ska föräldrarna informeras om att återrapportering kommer att ske. Informera även om att rapporten från umgängesstödspersonen kommer att skrivas med fokus på hur umgänget fungerat hos den part som umgängesstödspersonen vistas mest hos; umgängesföräldern. Detta kan upplevas negativt av boföräldern som kan känna sig förfördelad ”utrymmesmässigt”.

Kontaktperson vid umgänge

Är föräldrarna överens kan socialnämnden besluta att utse en särskild person att närvara vid barnets umgänge med en förälder. Även en vårdnadshavare eller en umgängesförälder kan beviljas kontaktperson för stöd och hjälp vid exempelvis hämtning/lämning (4 kap. 1 § och 3 kap. 6 § tredje stycket SoL). En kontaktperson är en frivillig insats och kan aldrig utses mot en förälders vilja³². I det första fallet registreras ärendet på barnet/barnen, i det andra på den förälder som har behov av insatsen. Vid ärenden där det förekommit våld kan insatsen vara ett stöd för den våldsutsatta och möjliggöra att överlämnandet kan ske på ett tryggt sätt. Insatsen beviljas efter ansökan från barnet (vårdnadshavaren/-arna) eller föräldrarna, eller som en insats med samtycke från föräldrarna efter avslutad utredning enligt 11 kap. 1,2 § SoL.

När ansökan om kontaktperson vid umgänget inkommer ska ärendet aktualiseras och beslutet om att bevilja kontaktperson registreras. Brev ska skickas till föräldrarna med information om vem som utsetts till kontaktperson. Det ska framgå syftet med insatsen, dagar och tidpunkter, att kontaktpersonen ska vara neutral och sätta barnets bästa främst samt hur uppföljning ska ske.

Barnet och föräldrarna ska beredas tillfälle att lära känna kontaktpersonen innan umgänget påbörjas. Insatsen ska löpande följas upp med föräldrarna, barnet/barnen samt kontaktpersonen. Kontaktpersonen ska löpande föra anteckningar vilka ska föras in i aktanteckning. Kontaktpersonen är ofta i en utsatt position, och ska få stöd från familjerättssekreterare/socialsekreterare i sitt uppdrag. Någon tidsbegränsning för hur länge insatsen kan pågå finns

---

³² Prop. 2009/10:192 s. 10

inte. Socialnämnden bör dock verka för att situationen normaliseras och att barnet kan träffa båda sina föräldrar utan stöd från socialnämnden.

Beslut av socialnämnden om umgängesbegränsning kan endast fattas om beslut om LVU föreligger. Om det föreligger risk för att barnen far illa i samband med umgänget bör socialnämnden verka för att umgänget regleras, i första hand genom att motivera föräldrarna själva att väcka talan hos domstol för att få umgänget reglerat.

Socialnämndens möjlighet att väcka talan då barn har behov av ny vårdnadshavare

Om socialnämnden får veta att någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad eller förmynderskap för en underårig, ska nämnden göra framställan eller ansökan om det hos behörig domstol (5 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF). I dessa riktlinjer tas upp handläggningen kring särskilt förordnad vårdnadshavare för de ensamkommande flyktingbarn som hänvisats till Rättviks kommun samt handläggningen vid överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrar. I övriga ärenden se handboken *Vårdnad, boende och umgänge*. Socialnämnden kan behöva ta initiativ i frågor om vårdnad i följande situationer:

- om en förälder allvarligt brister i omsorgen om barnet (6 kap. 7 § FB)
- vid överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrar (6 kap. 8 § FB)
- om en förälder är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden (6 kap. 8 a § FB)
- om barnet står utan vårdnadshavare (6 kap. 9 och 10 c §§ FB)
- vid en förälders återtagande av vårdnaden (6 kap. 10 § FB)
- om en särskilt förordnad vårdnadshavare är olämplig (6 kap. 10 c § FB).

Ensamkommande flyktingbarn

När information från migrationsverket inkommer om att PUT33 erhållits och behov av särskilt förordnad vårdnadshavare (sfvh) föreligger ska ärendet aktualiseras och utredning enligt SoL 11:1 inledas efter beslut av 1:e socialsekreterare. Inom ramen för utredningen träffar familjerättssekreteraren tilltänkt sfvh och utreder lämpligheten för uppdrag. Utdrag ur polismyndighetens misstanke- och belastningsregister hämtas alltid in. Matchning görs för aktuellt barn. Familjerättssekreteraren träffar

---

³³ Permanent uppehållstillstånd

alltid barnet (vanligtvis föreligger behov av tolk) för att utreda barnets inställning till den person som är tilltänkt som sfvh, samt därefter barnet tillsammans med sfvh. Utredningen mynnar ut i ett förslag till beslut om att individnämnden föreslås beslut att med stöd av 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen ansöka hos tingsrätten i Mora om att överflytta vårdnaden enligt 6 kap. 8a§ FB eller i enlighet med 6 kap 9 FB *tillsätta* föreslagen sfvh. Beslut om att ansöka hos tingsrätt om vårdnad kan inte delegeras utan ska fattas av individnämnden.

När beslut från tingsrätten inkommer om vem som utsetts till sfvh ska ett avtal upprättas mellan sfvh och Rättviks kommun. Därefter ska det familjerättsliga ärendet avslutas.

Månatligen redovisar sfvh till socialsekreterare för ensamkommande flyktingbarn sin timtid, vilken attesterar densamma. Ersättningsnivån är densamma som för *god man*. Utbetalning sker via lönekontoret.

Två gånger per år ska familjerättssekreterare erbjuda sfvh en gemensam träff. I övrigt samarbetar sfvh regelbundet med socialsekreterare för ensamkommande flyktingbarn.

En sfvh kan skriftligen begära sig entledigad³⁴. Sfvh kan även om han/hon bedöms olämplig entledigas³⁵. I båda fallen ska utredning inledas och handläggas enligt samma rutin som ovan.

Även om en förälders varaktiga förhinder upphör, till exempel föräldern och barnet återförenas i Sverige kvarstår beslutet om sfvh. För att återfå vårdnaden måste föräldern då väcka talan enligt 6 kap. 10§ FB. Även socialnämnden har talerätt i dessa frågor. Se aktuellt avsnitt.

Överflyttning av vårdnaden till andra än föräldrar som stadigvarande vårdar och fostrat barnet.

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet (vanligtvis familjehem) och det är till barnets bästa ska domstolen utse familjehemsföräldern/-rarna till särskilt förordnade vårdnadshavare för barnet (6 kap 8§ första st FB).

Främsta syftet är att förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckt från hemmet där de har större trygghet och känslomässig förankring än i föräldrahemmet³⁶.

Det är bara socialnämnden som kan föra talan om en överflyttning av vården till familjehemsföräldrarna³⁷. Socialnämnden är skyldig att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när barnet varit

³⁴ 6 kap. 10 b§ FB

³⁵ 6 kap. 10c FB

³⁶ Prop 1981/82:168 s. 67f

³⁷ 6 kap. 8 § andra st FB

placerat i samma familjehem i tre år³⁸. Finner nämnden vid övervägandet att det finns anledning att begära vårdnadsöverflyttning ska utredning enligt SoL 11:1 inledas, som sedan ligger till grund för nämndens talan enligt 6 kap 8 § FB i domstol. Det är också möjligt att på tjänstemannanivå inleda utredning om överflyttning. Beslutet om att ansöka om vårdnadsöverflyttning kan dock inte delegeras utan ska fattas av individnämnden. Talan väcks genom att nämnden lämnar in en stämmningsansökan till vilken utredningen bifogas. Förvaltningslagens bestämmelser om partsinsyn och kommunikering gäller³⁹. Om vårdnaden överflyttas till familjehemsföräldrarna avslutas ärendet vid socialtjänsten. Även om vårdnaden överflyttats är föräldrarna fortsatt underhållsskyldiga⁴⁰.

Socialnämndens möjlighet att väcka talan om umgänge

Socialnämnden får väcka talan om umgänge mellan ett barn och en förälder, liksom om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder (6 kap. 15 a § FB). Innan socialnämnden väcker talan bör nämnden verka för att föräldrarna kommer överens eller att någon av dem själva väcker talan. Även om nämnden bedömer att umgänge med annan närstående är till barnets bästa bör nämnden verka för en frivillig överenskommelse. Ingen annan än föräldrarna och socialnämnden har rätt att väcka talan i frågan om umgänge.

Om umgänge begärs av någon annan än en förälder får talan vid domstol endast föras av socialnämnden. Vid bedömningen av om talan ska föras ska särskilt beaktas barnets behov av umgänge med sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära (6 kap. 15 a § FB). Vårdnadshavaren har ett stort ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge med andra personer som det står särskilt nära. Socialnämndens uppgift är att i första hand försöka få vårdnadshavaren att se till barnets behov⁴¹. När socialnämnden får information om att ett barn kan vara i behov av umgänge med en närstående, ska ställning tas till om utredning enligt 11 kap. 11 § SoL ska inledas. Ärendet ska aktualiseras och en förhandsbedömning göras. I förhandsbedömningen tas inga andra kontakter än med vårdnadshavaren. Om uppgifter från en utomstående hämtas in har en utredning inletts⁴². Tidigare kännedom inom den egna nämnden hämtas in. Det finns ingen absolut skyldighet att inleda utredning⁴³. Beslut om att inleda/inte inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL fattas av 1:e socialsekreterare.

Om bedömning görs att utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas, tas de kontakter som behövs för att lämna ett förslag till beslut till individnämnden om huruvida det är till barnets bästa med ett umgänge mellan barnet och den

³⁸ 6 kap. 8 § SoL och 13 § LVU, SOSFS 2006:20

³⁹ 11 kap. 8 § andra st SoL

⁴⁰ 7 kap. 2 § FB

⁴¹ Prop 2005/06:99 s. 56-57

⁴² JO 1995/96 s. 312 och JO 1999/00 s. 238

⁴³ JO 2011/12 s. 459

sökande eller inte. Utredningen dokumenteras och arkiveras oavsett negativt eller positivt beslut.

Observera att beslutet om att väcka talan/inte väcka talan inte kan delegeras och ska fattas av individnämnd. Om utredning inletts gäller bestämmelserna om kommunikation i 18 § förvaltningslagen (1986:223 FL). Den som ska ges tillfälle att yttra sig (i det här fallet den som begärt umgänge med barnet) har också enligt 11 kap. 9 § SoL rätt att få företräde inför nämnden om inte särskilda skäl föranleder annat⁴⁴. Om nämnden anser att det är till barnets bästa med ett umgänge mellan barnet och den sökande, väcker socialnämnden talan vid domstolen i den ort barnet har sitt hemvist. Socialnämndens beslut om att inte väcka talan kan inte överklagas⁴⁵.

Adoption

Till hjälp för handläggningen i adoptionsfrågor se även socialstyrelsens handbok *Adoption – Handbok för socialtjänsten*.

När den/de som vill adoptera ett barn kontakter handläggare vid familjerätten ges en första kort information. För att få adoptera ett barn ska de sökande genomgå en föräldrautbildning. Rättviks kommun har avtal med Falu kommun som kontinuerligt anordnar utbildning för blivande adoptivföräldrar i länet. Ingen avgift tas ut för den föräldrautbildningen som sker i Falun. I det fall blivande adoptivföräldrar väljer att inte gå den anvisade utbildningen i Falun, måste familjerättens handläggare först godkänna den utbildning som de blivande adoptanterna vill gå i stället. För att en föräldrautbildning ska godkännas ska den vara kunskapsbaserad, ledarna för utbildningen ska ha goda kunskaper om bland annat anknytningsteori och de särskilda utmaningar som föräldrar till adopterade barn kan ställas inför. Blivande adoptivföräldrar som väljer andra alternativ än utbildningen i Falun bekostar själva sin utbildning.

Efter genomgången föräldrautbildning kan medgivandeutredning inledas, och då registreras ärendet. De blivande adoptanterna är registerledare i medgivandeutredningen. Medgivandeutredningen bör inledas inom två månader efter avslutad föräldrautbildning.

I samband med att medgivandeutredning inleds begärs samtycke att inhämta utdrag ur Polismyndighetens misstanke- och belastningsregister, kronofogdens register, socialregister (även från kommun där sökande varit bosatt tidigare). Den sökande ska inkomma med utdrag från försäkringskassan och ett läkarintyg. I det fall den/de sökande lider av någon form av psykisk eller fysisk sjukdom ska det också finnas ett intyg från specialistläkare. Vid tveksamheter om hur en sjukdom/åkomma kan komma

---

⁴⁴ JO 2011/12 s. 463

⁴⁵ Prop 2005/06:99 s. 57

att påverka föräldraförmågan ska handläggaren skicka underlaget till socialstyrelsens *Rättsliga Råd* som ger ett utlåtande.

När det gäller ålder för adoptivföräldrar ska de i socialstyrelsens handbok för adoption angivna riktlinjerna om att sökande inte bör vara äldre än 42 år när socialnämnden beviljar medgivande följas. Undantag från detta kan göras om den ene av sökanden är något äldre än 42 år, om adoptionen gäller ett känt barn (till exempel släktingbarn eller feriebarn) eller om de sökande redan har ett barn och vill adoptera ett syskon.

Ett medgivande för att ta emot barn för adoption gäller i två år. Idag är det långa väntetider att få adoptera barn. Detta kan få till följd att den eller de som fått ett medgivande inte hinner få ett barn inom två år, vilket medför att de behöver ansöka om nytt medgivande. För den eller de som hunnit bli äldre än 42 år innebär detta att åldern kan vara ett hinder för ett nytt medgivande även om det i övrigt inte skett några förändringar för den/de sökande.

På socialstyrelsens webbplats finns blanketter för ansökan om adoption, liksom andra blanketter för hälsodeklaration, läkarundersökning etc. För mer information kring internationell adoption se mia.eu (Myndigheten för internationella adoptioner).